

Procesele vrăjitoarelor surse pentru viața cotidiană din comitatul Arad în secolul al XVIII-lea

Witch Trials Sources for Everyday Life in Arad County in the 18th Century

ȘAROLTA SOLCAN*

Abstract: The documents drawn up on the occasion of the witch trials in Transylvania and Arad County in the 18th century contain important information about the life and mentality of the inhabitants. The data on those involved in the trials and the statements of the witnesses provide numerous details about the family members, the relationships between them, the health problems they faced and the solutions they sought to solve them. The people accused of witchcraft, in most cases women, but sometimes men, were healers. The relationships between the members of the communities and the connections with the inhabitants of nearby settlements are aspects that can be found in the pages of the investigations. Although witchcraft trials in Arad County (as in all of Transylvania) were judged by magistrates, in the 18th century, with the consolidation of the Austrian occupation, strong influences from witchcraft trials in Western Europe can be observed. The documents drawn up on the occasion of the witchcraft trials in Arad County, through the richness and variety of information regarding daily life and mentality, constitute an important historical treasure trove for the knowledge of the realities of this area in the 18th century.

Keywords: Arad County, witches, healers, witnesses, 18th century.

Asemenea altor regiuni din Transilvania și comitatul Arad a fost locul în care s-au desfășurat procese îndreptate împotriva unor persoane acuzate de vrăjitorie. Documentele păstrate de aici sunt dintr-o perioadă mai târzie, de la

* Prof. univ. dr. habil., Facultatea de Istorie, Universitatea din București, saroltasolcan@yahoo.com.

jumătatea secolului al XVIII-lea, dar în care erau amintite și execuții pe rug din perioade anterioare.

Stăpânirea austriacă a adus schimbări și în abordarea proceselor de vrăjitorie. Dacă înainte persoanele acuzate erau judecate ca vraci capabili de magie neagră, din 1728 anchetele încep să fie realizate după modelul occidental făcându-se o corelație directă între vrăjitoare și diavol. Întrebările puse urmăreau ca inculpatul să mărturisească negarea lui Dumnezeu, relațiile cu diavolul, sabatul, mijloacele diabolice prin care erau vătămate victimele.

Din comitatul Arad s-au păstrat actele elaborate de către scaunul nobiliar din Ineu, în 1755 și 1756, cu prilejul judecării a patru femei. Era amurgul proceselor de vrăjitorie din Imperiul Habsburgic, din Transilvania, din comitatul Arad¹.

Era epoca în care veridicitatea acuzațiilor ridicate împotriva celor învinuiți de vrăjitorie erau tot mai des puse sub semnul întrebării de către intelectuali. Doctorul Gerard van Swieten (1700–1772), medicul personal al împărătesei Maria Tereza, într-o scrisoare din 25 august 1758 adresată împărătesei, pune la îndoială faptul că martorii ar fi văzut persoanele acuzate călare pe mături, la sabat, transformându-se în animale. Își întărea argumentele remarcând varietatea acuzațiilor pe aceste teme de la o țară la alta. Medicul sublinia că judecarea acestor procese, caracterizate de el „foarte cețoase”, necesită multă înțelepciune și prudență².

În 1756, Maria Tereza a reglementat procesele de vrăjitorie, condamnările puteau surveni doar dacă erau respectate toate procedurile. Din vara anului 1758, pedepsele puteau fi pronunțate doar după ce cazul era trimis la Viena. De asemenea, se interzicea torturarea celor acuzați³. Într-o scrisoare din 12 iulie 1758, Maria Tereza se referea la cazurile din comitatele Arad și Cenad și solicita ca aceia judecați pentru vrăjitorie atunci, aici și în alte comitate, să fie trimiși la Viena pe cheltuiala autorităților imperiale: „Vom acoperi cheltuielile pentru o astfel de transportare, le vom organiza și nu vom precupeți nicio cheltuială acolo unde este vorba de corectarea ignoranței crase a oamenilor și de remedierea defectelor sau neglijenței în justiție”⁴.

Din 1768 au fost interzise procesele de vrăjitorie de sine stătătoare fiind necesară asocierea lor cu alte cauze. Prin urmare cazurile *Catharinei* Pásztori

¹ Gábor Klaniczay, „Ruguri târzii în Europa Centrală și Orientală”, în R. Muchembled (coord.), *Magia și vrăjitoria în Europa din Evul Mediu până astăzi*, Editura Humanitas, București, 1994, pp. 232–233.

² *A Magyarországi boszorkányperek oklevéltára (Documentele proceselor de vrăjitorie din Ungaria 1517–1768)*, (M.B.P.O.), Andor Komáromy (editor), Editura Academiei, Budapesta, 1910, nr. 442, pp. 642–659.

³ *Ibidem*, nr. 441, p. 641.

⁴ *Ibidem*, nr. 439, pp. 638–639.

alias Vernek (*Pásztori Vernek Kata, Catharina Pásztori alias Vernek*)⁵ și ale celor trei femei acuzate în urma mărturiilor acesteia: Ilona Szász (*Helena Nagy, alias Vastagh, Michaelis Szász; Szász Ilona, alias Vastag Ilona*)), de 50 de ani, Ilona Szabó (*Helena Tóth Michaelis Szabo; Tóth Ilona*), de 59 de ani, din Zerind și Ilona Bodnár (*Helena Francisci Bodnár, Ilona Bodnár Ferenczné*) de 60 de ani din Vânători⁶, judecate în 1755–1756, au fost printre ultimele procese de vrăjitorie în comitatul Arad, în Transilvania.

Cele patru femei erau iobagi, calvine, trei dintre ele cunoscute tătăduitoare la care, după declarațiile martorilor, locuitorii apelau adesea. Trei dintre ele erau din partea locului, doar Catharina Vernek era venită din satul Ugra din comitatul Bihor, dar era stabilită în Zerind.

Catharina Vernek, Ilona Szász alias Vastag, Ilona Szabó, locuiau în Zerind, iar Ilona Bodnár, era din satul vecin, Vânători. Catharina Vernek a fost prima dintre ele acuzată de vrăjitorie. Pe baza declarațiilor ei, date după tortură, au fost arestate și celelalte trei.

Pe lângă cele patru femei, care vor fi condamnate, magistrații au cerut referiri și la soția lui Mihok Szaniszló (*Szaniszló Mihokné*), din Zerind, menționată de Catharina Vernek în interogatoriul de după tortură. În februarie 1756, în paralel cu anchetarea Ilonei Bodnár anchetatorii doreau informații referitoare și la soțiile lui Ștefan Tóth (*Tóth Istvánné*) și a lui Ștefan Kovács (*Kovács Istvánné*)⁷. Numele soției lui Ștefan Tóth fusese menționată, sub tortură, de către Ilona Bodnár.

În toate cazurile martorii își bazau acuzațiile pe cele auzite și cele visate. Niciunul dintre ei nu a văzut nimic concret din acțiunile la care se referea. Era perioada în care o acuzație se putea baza pe fapte întâmplare în vis, așa cum arată nenumărate procese, precum și pe vorbele celor aflați în suferință, pe moarte⁸.

Declarațiile acuzatelor și ale martorilor dezvăluie importante aspecte din viața și mentalitatea lor și a comunităților în care trăiau.

Procesul a început în 18 decembrie 1755 prin anchetarea Catharinei Vernek. Martorii au fost întrebați dacă știu despre activitatea de vrăjitoare a inculpatei, dacă aceasta a fost pe la ei să-i convingă să nu o denunțe. La reluarea anchetei magistrații voiau să știe ce activități vrăjitorești avea inculpata, dacă amenințările ei au avut consecințe nefaste asupra celor vizați și dacă avea relații imorale și cu cine.

⁵ *Ibidem*, nr. 426, pp. 567–580; Zoltan Zsupos, *Reám fogta, hogy én boszorkán vagyok...*, https://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/ream_fogta_hogy_en_boszorkan_vagyok, 2013.10.15.

⁶ *M.B.P.O.*, nr. 427, pp. 580–599.

⁷ *Ibidem*, nr. 427, pp. 585–586.

⁸ Șarolta Solcan, *Vrăjitoria din Transilvania în secolele XIII–XVIII*, Editura Universității din București, București, 2019, pp. 213–226.

Au fost ascultați 10 martori, printre care doi învățători, Mihai Harsányi (*Michael Harsányi*) de 33 de ani, din Geszt (Ungaria) și Sigismund Szilágyi (*Sigismundus Szilágyi*), de 45 de ani, din Zerind, și 6 femei, între 31 și 50 de ani, și doi bărbați, de 33 și 36 de ani, tot din Zerind.

Declarațiile tuturor martorilor se bazau pe presupuneri și pe informații indirecte. Niciunul nu a fost de față la întâmplări, nu a văzut nimic concret. Principalul acuzator a fost Mihai Harsányi. Acesta a locuit și a fost dascăl în Zerind până în 1754, iar în 1755 era învățător în Geszt. Pe 26 iulie 1755 o învinuia pe Catharina Vernek că i-ar fi îmbolnăvit soția, care a zăcut 13 săptămâni, din răzbunare pentru că martorul refuzase să vină la înmormântarea fiului inculpatei fără să primească plată. Acest lucru i-a fost povestit martorului de către soția sa, care, la rândul ei, a auzit de la alte femei care au vorbit cu inculpata. Bănuiala martorului era accentuată de faptul că după vizita inculpatei și după ce a șters fața femeii bolnave aceasta în scurt timp și-a revenit. Cu acest prilej inculpata i-a reproșat bolnavei că au răspândit zvonul fals cum că ea ar fi îmbolnăvit-o.

Același martor o acuza pe Catharina Vernek că l-a vătămat pe când a fost la aldămașul ocazionat de vinderea unei junci către inculpată. După ce a băut din vinul adus de Catharina Vernek s-a înecat și din pricina tusei i s-a făcut atât de rău încât „nu a putut merge la slujbă o lună”. Evident, Mihai Harsányi bănuia că a fost din cauza băuturii aduse de femeie. Problema este că la aldămaș au băut și alții, dar numai păgubitul a avut de suferit.

Un alt moment în care Mihai Harsányi se considera victimă a vrăjilor inculpatei a fost acela în care a avut o infecție la picior. Era convins că rana care s-a infectat se datora faptului că i-a interzis Catharinei Vernek să participe la examenul de sfârșit de an școlar al copilului ei. Martorul spune că a fost o decizie a magistraților. Și cu acest prilej Catharina Vernek i-a reproșat lui Mihai Harsányi c-o învinuiește pe ea pentru boală, deși „nu mă așteptam de la dumneata”⁹. Faptul că rana s-a vindecat după ce a amenințat-o pe inculpată l-a întărit pe martor în convingerea că motivul suferinței sale a fost răzbunarea Catharinei Vernek.

Procesul s-a reluat pe 9 decembrie 1755 când au fost ascultați ceilalți martori. Învățătorul Sigismund Szilágyi, din Zerind, bazându-se pe cele spuse de Mihai Harsányi, o acuza pe Catharina Vernek că ar merge la un alt învățător în Geszt. Acesta s-ar fi plâns preotului zicând că nu mai poate scăpa de ea. Când a mers preotul din sat să vadă unde e femeia nu a găsit pe nimeni în casă. Martorul nu știa nici numele învățătorului, nici al preotului.

Cu siguranță, în zonă s-a răspândit zvonul despre Catharina Vernek-vrăjitoare. Astfel, martorul l-a auzit „pe actualul preot” din Mező Gyan¹⁰ spunând

⁹ M.B.P.O., nr. 426, p. 569.

¹⁰ Sat în Ungaria, județul Békés; Aladár Vende, *Bihar vármegye községei (Satele comitatului Bihor)*, <https://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0005/6.html>.

că „localitatea (Zerind – n.n.) păcătuiește pentru că o suportă pe soția lui Vernek și Dumnezeu o să-i bată”¹¹.

Catharina, soția lui Gheorghe Ács (*Catharina Ács Györgyné*) și Ilona Boros (*Boros Ilona*) din Zerind, bazându-se pe vorbele unei vecine, care presupuneau că inculpada este o femeie desfrânată deoarece ar fi fost văzută întrând, ziua în amiază, în grajd cu un consătean, o considerau și ele că ar fi de moravuri ușoare. Despre acest episod *Catharina* Vernek spunea că-l chemase pe *Farkas Márton* ca să vadă de un vițel bolnav.

Alte acuzațiile împotriva *Catharinei* Vernek se bazau pe fapte întâmplătoare în coșmarurile unor consăteni aflați în suferință.

Din punctul de vedere al acuzației de vrăjitorie coșmarul relatat de un martor cântărea greu deoarece visele erau considerate ca fapte reale pe baza cărora oricine putea fi condamnat pentru vrăjitorie așa cum arată nenumărate procese¹². Străinii care au trecut prin Țările Române au fost surprinși de această credință și nu considerau că visele chinuitoare, coșmarurile ar fi fost rezultatul unor farmece. Francesco Grisellini, care a fost prin Țările Române în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, spunea despre români că „beau totuși vin, bere și rachiu, uneori chiar până la exces, ceea ce are o influență așa mare asupra sistemului nervos, încât le produce noaptea nădușeli, vise și fel de fel de vedenii jalnice și, la temperament mai puțin rezistente, atrag după sine o slăbiciune din cele mai îngrozitoare”¹³.

Soția lui Gheorghe Ács, femeie de circa 40 de ani, susținea că ziua i-a dat inculpatei o cană de oțet, iar noaptea a visat un bătrân care i-a mâncat nasul. Dimineața s-a lovit cu capul de scândura patului. Femeia nu avea niciun semn de pe urma vătămarilor de care vorbea. Visul avea o semnificație profundă. În credințele populare cel care mânca nasul de fapt mânca sufletul și puterile victimei sale¹⁴.

Borbara, văduva de 50 de ani a lui Ștefan Gál (*Stephanus Gál*), relatează despre drumul făcut cu patru ani în urmă, alături de acuzată. Au mers într-o căruță la târgul din Oșorhei (*Vásárhely*). Noaptea a simțit că ar fi fost agresată de aceasta și servită cu o gălușcă. Dimineața a avut sângerări nazale și bucale și a eliminat gălușca, care a fost luată de un câine alb apărut dintre tufe și care apoi a dispărut.

¹¹ *M.B.P.O.*, nr. 426, p. 571.

¹² Richard Kieckhefer, „Magia și vrăjitoria în Europa Medievală”, în R. Muchembled (coord.), *Magia și vrăjitoria în Europa din Evul Mediu până astăzi*, Editura Humanitas, București, 1994, p. 33; Bengt Ankarloo, „Magiile scandinave și vrăjitorii din Nord”, în R. Muchembled (coord.), *Magia și vrăjitoria în Europa din Evul Mediu până astăzi*, Ed. Humanitas, București, 1994, p. 214.

¹³ *Călători străini despre țările române*, vol. X/I ed. M. Holban, M.M. Alexandrescu-Dersca-Bulgaru, P. Cernovodeanu, Editura Academiei, București, 2000, p. 391.

¹⁴ Romulus Antonescu, *Dicționar de simboluri și credințe tradiționale, românești*, Editura TIPO Moldova, Iași, 2009, p. 453.

Panda (*Panda*), soția de 31 de ani a lui Ștefan Gál junior (*junioris Gál István consors*), a spus ce auzise de la soțul ei, care era și el martor, că la un chef inculpată i-a servit pe participanți cu o mâncare cu mazăre (*borsos rántot*). Noaptea lui i s-a făcut rău și în vis o vedea pe *Catharina Vernek*. Ștefan Gál junior (*Stephanus Gál*), de 33 de ani, confirma cele spuse de soția sa subliniind că nici acum nu se simte bine, dar nici nu știe nimic concret despre implicarea inculpatei.

Alți martori o acuzau pe *Catharina Vernek* de magie. Astfel, Elisabeta soția lui Moise Szücs (*Elisabetha Szücs Mózesné*), de 38 de ani, la care a locuit o vreme inculpată, spunea că a auzit-o îndemnând în zori copii să arunce apa în curtea unei vecine și astfel aceasta nu va avea pășări de ogradă (*apro marhaja*).

Sára, soția lui Andrei Gellén (*Sára Gellén Andrásné*), de 40 de ani, relatea magistraților cele auzite de la un consătean al cărui frate, Gheorghe Boros (*Boros György*), a murit. Acesta povestea că fratele său susținea, în ultimele clipe ale vieții, că a fost distrus de acuzată, iar dacă ar fi în putere ar cere prinderea ei.

Ilona Boros (*Boros Ilona*), de 50 de ani, posibilă văduvă a lui Gheorghe Boros, spunea că nu știa nimic concret despre *Catharina Vernek* că ar fi vrăjitoare, dar a început s-o suspecteze când un alt vraci i-a pus niște cataplasme lui Gheorghe Boros, iar acesta noaptea avusese dureri de nici nu se mai putea mișca. Cu siguranță suspiciunea femeii pornea de la ideea înrădăcinată și cultivată de vraci că dacă e chemat alt tămăduitor cel nebăgat în seamă se răzbună¹⁵.

O declarație mai lungă și cu o diversitate de elemente a dat Mihai Must (*Michael Must*), de 36 de ani. Cu cinci ani în urmă, acesta participase la petrecerea la care Ștefan Gál junior s-a îmbolnăvit de la mâncarea cu mazăre, dar lui nu i-a fost rău. În schimb noaptea, când mergea spre casă a văzut-o pe inculpată pe uliță împreună cu alte vrăjitoare. A încercat să intre în vorbă cu ea, dar nu a primit niciun răspuns. Mai departe Must spunea că peste câteva zile a văzut-o noaptea iar pe *Catharina Vernek* de data aceasta dansa împreună cu un alai de vrăjitoare în fața casei lui din Cenad.

Un alt episod relatat de Must o prezenta pe inculpată mergând noaptea pe câmp ca să-l întrebe de ce el și stăpâna lui o denigrau. Atunci i-ar fi cerut să-i spună stăpânei să înceteze cu calomnierea ei și a amenințat-o că altfel „va păți ce n-a mai pățit”¹⁶. În altă noapte inculpată ar fi revenit și l-a întrebat dacă a vorbit cu stăpâna despre acuzațiile ce i le aduceau. În nopțile următoare, cei 8 boi, cu care Must lucra ziua în câmp, au fost foarte agitați, fapt pus pe seama farmecelor *Catharinei Vernek*. La un moment dat, Must spune că văzut-o iar pe inculpată, de data asta mânănd vitele în câmp, a împuns-o cu furca, dar nu a ajuns-o.

Martorul spunea că noaptea în care a făcut foc ca să alunge țânțarii și s-a culcat în curte inculpată l-ar fi atins pe tâlpi. Susținea că a văzut-o cu ochii (*testi*

¹⁵ Șarolta Solcan, *op. cit.*, pp. 184–188.

¹⁶ *M.B.P.O.*, nr. 426, p. 572.

szemevel), și i-a spus „să te ardă”. A întrebat-o pe *Catharina Vernek* ce caută acolo, iar femeia i-ar fi răspuns: „ce mă ameninți împreună cu stăpâna ta!”. Apoi inculpata a dispărut, dar a revenit și în noaptea următoare când i-a amenințat că dacă nu renunță la acuzațiile împotriva ei „vor păți ceva la care nici nu se gândesc”. Înaintea de a dispărea femeia a aruncat furca ce o avea martorul sub cap. În răspunsul ei din 18 decembrie 1755, dinaintea torturii, *Catharina Vernek* a spus că a fost arestată datorită acuzațiilor lui Mihai Must din Zerind, care „ar fi văzut-o noaptea pe uliță doar dacă era beat ori a văzut-o în vis”¹⁷.

După tortură, în 5–7 februarie 1756, *Catharina Vernek* a recunoscut că este vrăjitoare, a fost „învățată” de soția lui Andrei Gellén (*Gellén Andrásné*) care a dus-o la casa ei, unde s-a întâlnit cu diavolul, care era îmbrăcat în albastru, și l-a renegat pe Dumnezeu, apoi i s-a pus o șampilă pe omoplat și a avut relații intime cu el. Întâlnirea cu diavolul a avut loc „acum un an de Paște”. Femeia mărturisea că de acolo diavolul a dus-o în sat, în dreptul casei lui Ștefan Kis (*Kis István*) și acolo a dansat împreună cu Andrei Gellén (*Gellén András*, *Gellyén András*) și soția acestuia, cu Mihai Boros (*Boros Mihály*), cu Ilona Szabó, cu Ilona Szász alias Vastag, și alte două femei din Zerind și o femeie din Iarmata (*Gyarmat*), șase femei din Vânători și o altă femeie din Ant (*Ant*). Diavolul ar fi dansat, pe gunoi, doar cu cei doi bărbați¹⁸.

Catharina Vernek spunea că se întâlneau marți, miercuri, vineri și au mers de mai multe ori în câmp după Mihai Must ca să-l sperie. De obicei mergeau în hotarele satelor Iermata (*Gyarmat*), *Zsadány* (județul Békés, Ungaria), *Pest*, *Kőtfőgyán*¹⁹. Pe câmp alergau printre oameni după ce se transformau în iepuri, pisică, găște.

Pentru ca să se deplaseze mai repede sau chiar să zboare diavolul i-a dat niște creme pe care le ținea la piciorul patului, dar care nu au fost găsite.

Conform mărturisirii *Catharinei Vernek*, erau organizați după modelul structurilor militare având căpitan (Ilona Szabó), locotenent (Andrei Gellén), stegar (Ilona Szász alias Vastag), străjer soția lui Ioan Kobori alias Împletitoare de coșuri (*Kobori Jánosné alias Kosárkőtőné*), secretar (soția lui Andrei Gellén). Inculpata fiind soldat de rând, avea un căpăstru de călți (*csepű*), ținut de soția lui Andrei Gellén.

În mărturia ei *Catharina Vernek* făcea referire la vrăjitoarele din alte localități și la relațiile tensionate dintre ele. La un moment dat ea a spus că grupul din Zerind-Vânători, pe când zbura, s-a întâlnit cu „ceva vrăjitoare” din Salonta și

¹⁷ *Ibidem*, nr. 426, pp. 573–574.

¹⁸ *Ibidem*, nr. 426, pp. 574–578.

¹⁹ A fost sat în Ungaria; Teodor Păcșiu, „Monografia comunei Micherechiu”, în *Izvorul. Revistă de etnografie și folclor*, nr. 32, Budapesta, 2011, pp. 7, 26, 29.

„ne-am tăiat cu niște bucăți de lemn”²⁰. Cu acest prilej ea a arătat că au transformat oamenii, pe care-i întâlneau, în cai și-i călăreau.

Dintre persoanele ale căror nume au fost pronunțate de *Catharina Vernek* după tortură au fost întrebați în zilele următoare locuitorii din Zerind despre Ilona Szász alias Vastag, Ilona Szabó, Ilona Bodnár, soțiile lui Andrei Gellén și a lui Mihai Boros.

Martorii din Zerind s-au concentrat pe cazurile Ilonei Szász alias Vastag, a Ilonei Szabó, a soției lui Mihok Szaniszló. Pe 20 ianuarie 1756 a început procesul lor²¹.

Pe 5 februarie 1756 au fost ascultați 11 martori, 6 bărbați și 5 femei, dintre care pentru două nu s-a specificat vârsta. Cei 6 bărbați erau între 42 și 54 de ani (media de vârstă de 46,83 ani), iar cele trei femei cu vârsta cunoscută aveau între 19 și 40 de ani (media de vârstă de 31,3 ani).

Au adus acuzații Ilonei Szász alias Vastag, *Catharina Simon* soția lui Ioan Kasza (*uxor Joannis Kasza*), de 19 ani și fratele ei, Ștefan Molnár (*Stephanus Molnár*), de 45 de ani împreună cu soția sa, locuitori în Iermata. Aceștia o învinuiau pe inculpată că ar fi îmbolnăvit-o pe *Catharina Simon*, imediat după nuntă, din răzbunare pentru că aceasta nu s-a măritat cu fiul ei. Martora spunea că după nuntă a început s-o doară inima, se sufoca, nici nu mai putea vorbi. Crizele se repetau zilnic, mai ales seara. La o săptămână, în timpul unei crize a apărut Ilona Szász, care a chinuit-o cumplit și i-a spus „așteaptă tu, trebuie să mori pentru că nu te-ai măritat cu fiul meu când te-a cerut; era mai bine să te măriți cu el decât cu acesta”²². Crizele au continuat. La un moment dat inculpata venea pe geam, seară de seară, uneori și cu fiul ei. Fratele *Catharinei* a confirmat că fiul inculpatei a cerut-o de mai multe ori de soție pe sora sa. Ștefan Molnár, când a aflat de suferința surorii sale a dus-o la el la Iermata, apoi la un vrac din Gyula, dar totul a fost în zadar, până soția sa s-a întâlnit cu inculpata. Declarația arată că familia *Catharinei* era certată cu inculpata. Cumnata tinerei a spus că se vor împăca doar dacă aceasta nu va mai avea crize. Martorul susține că din ziua respectivă crizele de sufocare ale surorii sale au încetat.

Ștefan Kún (*Stephanus Kún*), de 42 de ani, o acuza pe Ilona Szász alias Vastag că ar fi vătămat piciorul fiicei sale, cu patru ani în urmă, după ce aceasta s-a certat, „precum copii”, cu fetița inculpatei. După ce copila s-a plâns de dureri de picioare inculpata a venit și i-a pus niște cataplasme, care i-au calmat durerile. A doua zi, după ce a aflat că familia Kún a răspândit vestea că ea e vrăjitoarea care le-a îmbolnăvit copila, soția lui Mihai Szász a refuzat să mai trateze fetița, care a rămas infirmă.

²⁰ *M.B.P.O.*, nr. 426, p. 578.

²¹ *Ibidem*, nr. 427, p. 582.

²² *Ibidem*, p. 582.

Matorul mai spunea cum, cu ani urmă, pe când el era jude mic, a văzut-o pe acuzată aruncând peste casă apa după ce a spălat donița în care a muls vaca. Cele spuse de Ștefan Kún au fost confirmate de soția sa, Elisabeta Dávid, (*Elisabetha Dávid*) de 35 de ani.

Catharina Székely (*Catharina Székely*), soția lui Ioan Kelemen (*uxor Joannis Kelemen*), de 40 de ani, declara că a văzut-o pe acuzată cum, cu doi ani în urmă, toamna, și-a pus fetița mică care plângea tare în fața casei și altă dată în intersecție. Prima dată i-a pus alături o broască, apoi a doua oară a văzut-o pășind peste copil. Întrebată de vecini de ce plânge copilul femeia a spus că are friguri (*hideglelős*). Spusele martorei au fost confirmate de vecinul lor, Andreas Szabó, de 50 de ani. Ieșise și el să vadă de ce plângea copilul în drum, seara după lăsarea întinericului. Martorul a mers cu o lumânare aprinsă ca să vadă.

Conform celor trei martori audiați în cazul Ilonei Szabó aceasta era vraci cu puteri supranaturale²³. Elisabeta Leleszi, soția lui Ioan Takács (*Elisabetha Leleszi uxor Joannis Takács*) declara, că în urmă cu vreo patru ani, mama ei s-ar fi îmbolnăvit de la o băutură cu care acuzata a servit-o la o nuntă. Ulterior, Ilona Szabó a refuzat să de-a leacuri pentru a alina suferința femeii, probabil din răzbunare că a fost învinuită de familia bolnavei. Aceeași martoră spunea că tatăl ei vitreg, decedat în momentul procesului, ar fi văzut-o pe acuzată cum a sărit, cu chip de pisică, de pe turnul bisericii din Zerind. Andrei Tordai (*Andreas Tordai*) de 54 de ani, relatează că a aflat de la o altă femeie, arșă deja, că acuzata a cules iarbă de pe turnul bisericii, și că își arunca scufia peste turn. La rândul său Gheorghe Pap (*Georgius Pap*), de 45 de ani spunea că, pe când era tânăr, a auzit-o pe acuzată lăudându-se că ea împreună cu o altă femeie au fost de multe ori la cârciumă, dar nu au fost văzute de nimeni niciodată pe ulițe.

Soția lui Mihok Szaniszló, altă femeie cercetată de magistrați, era cârciumăreasă. Cei doi martori care au depus mărturii împotriva ei – Elisabeta Takó, soția lui Ioan Szilágyi, și Ștefan Kún, de 45 de ani – o descriau fiind o femeie care amenința, se răzbuna, avea capacitatea de a se transforma în pisică.

Elisabeta Takó (*Elisabetha Takó uxor Jannis Szislagyi*) o suspecta de vrăjitorie deoarece odată a mers la acuzată la cârciumă ca să cumpere drojdie de bere pentru a acri mâncarea. Soția lui Mihok Szaniszló a comentat gestul ei, apoi noaptea a venit o pisică târcată peste ea și a bătut-o atât de tare încât a avut vânătăi circa o lună. Ștefan Kún, cu vreo 9 ani în urmă, s-a certat cu acuzata. Atunci aceasta l-a amenințat spunând „așteaptă că nu trec trei zile și brațul tău urmează”. Martorul i-a replicat „cum să știi tu, nu ești Dumnezeu, ca să poți spune viitorul”²⁴. Pentru că a treia zi i-a murit o vacă, „frumoasă, bună”, o suspecta de vrăjitorie pe soția lui Mihok Szaniszló.

²³ *Ibidem*, pp. 584–585.

²⁴ *Ibidem*, p. 585

Ancheta din 6 februarie 1756 s-a concentrat pe cazul Ilonei Bodnár din Vânători. Din declarațiile martorilor vedem că era o bucătăreasă bună pe care sătenii o chemau la evenimente împreună cu fiul ei. Pe de altă parte, acum, aceiași oameni spuneau că ar fi avut coadă, o acuzau de amenințări și blesteme, de faptul că i-ar fi vătămat în timpul somnului, adică în vis. Era suspectă că i-ar fi îmbolnăvit pe cei cu care era în conflict. Îi atribuiau capacitățile de a se transforma în pisică, de a zbura.

Au fost ascultați patru martori: Ioan Kovács (*Johannes Kovács*) de 42 de ani, din Măsca (*Micske*, județul Arad), sora acestuia Ilona Kovács (*Helena Kovács*), de circa 36 de ani, din Vânători, Ioan Szilágyi (*Joannes Szilágyi*) de 50 de ani, din Vânători și Andrei Szilágyi (*Andreas Szilágyi*) de 35 de ani, din Vânători²⁵.

Ioan Kovács, din Măsca, își amintea că, în urmă cu 10 ani, acuzata a amenințat-o pe sora sa că-i va omori copilul nou-născut. Femeia a avut coșmaruri până ce martorul i-a pus în vedere Ilonei Bodnár că va fi arestată dacă o mai torturează în somn pe sora sa. Faptul că au încetat coșmarurile martorul le pune pe seama vrăjilor acuzatei.

Ilona Kovács, din Vânători, relatează tot întâmplări de acum zece ani. Atunci doi dintre copiii ei s-au îmbolnăvit. Nu a bănuț nimic până nu a văzut-o pe Ilona Bodnár cum împreună cu o altă femeie, care deja fusese arsă, au sărit gardul ca niște pisici apoi s-au transformat în oameni și au bătut-o și au amenințat-o c-o vor omori pe ea și pe copii dacă mai „umblă împotriva femeilor frumoase”. Martora i-a povestit fratelui ei mai mare și coșmarurile au încetat, „ei nu i s-a mai întâmplat nimic rău”²⁶. Peste puțină vreme soțul ei a venit de la „casa satului”, s-a culcat în curte. Martora a văzut cum a trecut deasupra lui un vârtej. Când bărbatul s-a trezit nu mai vedea cu un ochi și avea dureri mari. Prin modul de expunere a situației soțului, Ilona Kovács lăsa să se înțeleagă că o învinuia pe cea care era judecată.

Ioan Szilágyi de 50 de ani, din Vânători o acuza de vrăjitorie pe Ilona Bodnár după ce nevasta lui a orbit. Martorul spunea că nenorocirea s-a abătut asupra lor cu 20 de ani în urmă, când soția lui a fost înțepată de un țânțar în sprânceană, apoi ochiul s-a umflat și femeia și-a pierdut vederea. A zăcut un an și patru luni. În coșmarurile ei apărea, noapte de noapte, acuzata împreună cu o altă femeie din sat, dar care nu mai trăiește.

Bănuiala i-a fost întărită după ce femeia vraci (*tudos asszonyi*) pe care a chemat-o la soția bolnavă a spus: „a fost păcat să distrugă doi oameni atât de tineri”²⁷. După puțin timp și lui i s-a făcut rău. Vraciul venit a spus că cineva i-a dat ceva într-o palincă cu miere. Deoarece soția sa se plângea că noapte de noapte

²⁵ *Ibidem*, pp. 586–588.

²⁶ *Ibidem*, p. 586.

²⁷ *Ibidem*, p. 587.

e chinuită de acuzată, martorul a ajuns să suspecteze că și el a fost îmbolnăvit de Ilona Bodnár. Același martor a declarat că a auzit că acuzata are coadă, iar Andre Grécz (*Grécz András*), un consătean, i-a spus că după o dispută verbală cu el femeia aceasta și-a luat zborul.

Declarația martorului Andrei Szilágyi, din Vânători arată paradoxurile din relațiile dintre soția inculpată și săteni. Deși în sat era suspectată de vrăjitorie Ilona Bodnár fusese tocmită bucătăreasă la nunta martorului. Au apărut niște neînțelegeri între martor, atunci mire, și acuzată în condițiile în care fiul acesteia a pierdut o manta de stofă în timpul ceremoniilor de nuntă. Băiatul era cel care trebuia s-o aducă, cu căruța, pe mireasă. După nuntă, când mireasa a mers să-i mulțumească bucătăresei pentru serviciile ei atunci aceasta a blestemat-o pe ea și pe urmașii ei. După ce a pierdut prima sarcină tânăra a orbit „de ambii ochi”. De-a lungul anilor, soția martorului a avut mai multe avorturi spontane și nu a avut copii. Martorul a pus acest lucru pe seama farmecelor acuzatei, deoarece aceasta o blestemase odinioară pe tânără.

După cum arată declarațiile martorilor acuzațiile de vrăjitorie se bazau pe informații auzite de la alții, pe relatarea unor vise, pe credința în efectele unor amenințări și blesteme și cel mult pe niște gesturi ce țin de magia populară.

Cu toate acestea autoritățile le-au arestat, interogat și torturat pe Ilona Szász alias Vastag, pe Ilona Szabó și pe Ilona Bodnár.

La interogatoriile dinaintea torturii, din 4 februarie 1756, toate trei au negat că ar fi vrăjitoare, cele două din Zerind au spus că o cunosc pe *Catharina Vernek*, deoarece sunt consătence, dar niciodată nu au colaborat cu ea, iar Ilona Bodnár din Vânători a spus că nici nu o cunoaște.

Anul 1728 a fost un an important în istoria proceselor de vrăjitorie din Transilvania deoarece, cu prilejul judecării a patru femei, din Otomani, comitatul Bihor, a fost introdusă în zonă ancheta de tip occidental, în care se făcea o corelație directă între vrăjitoare și diavol, erau descrise negarea lui Dumnezeu, relațiile cu diavolul, sabatul, mijloacele diabolice prin care erau vătămate victimele²⁸. De acum încolo în timpul torturii se solicitau informații despre relațiile suspectului cu diavolul, despre dansurile nocturne, sabatul vrăjitoarelor, ierarhia dintre ele și numele participanților. Cei care erau menționați printre participanții la sabat adesea erau judecați ca vrăjitori. Răspunsurile se obțineau după torturarea celor acuzați de vrăjitorie.

Torturile erau deosebit de aspre.

Nu cunoaștem ce se întâmpla în temnițe, în „grădinile torturii”, în „odăile” din orașe²⁹ și nici la leud, dar s-a păstrat descrierea torturii la care a fost supusă, în 1739, o bătrână acuzată de vrăjitorie, soția lui Francisc Szabó (*Szabó Ferenc*) din

²⁸ *Ibidem*, nr. 328, pp. 326–344.

²⁹ C. Göllner, „Procesele „vrăjitoarelor”, în *Magazin istoric*, nr. 7, 1967, p. 41.

Corund, scaunul Odorhei³⁰. Tortura s-a desfășurat în casa uneia dintre martore, femeie de 45 de ani, soție de primipil³¹, unde era încartiruit „bărbierul neamț” care s-a ocupat de schingiuire. Martora relatează: „Am văzut cum a condus-o pe soția lui *Szabó Ferenc* la noi. Imediat a luat un lanț foarte mare folosit de noi pentru legat, l-a trecut peste mijlocul ei și a legat-o de piciorul cuptorului, ...a înmuiat în apă o funie groasă cu noduri, și cu asta a început s-o bată, și s-o schingiuiască și așa a bătut-o și schingiuit-o, încât eu nu am crezut că nu va muri. Din când în când o interoga...Săraca femeie doar spunea că ea nu a făcut nimic...Știu și am văzut, că de două ori cu funia udă și cu noduri așa a schingiuit-o încât de frică și de spaima (*feltiben s ijettiben*) și-a pierdut mințile. Nu știa ce spune, doar să scape, a promis orice, a intrat și boala în ea (*nyavalya*), așa tremura”.

O altă femeie de 42 de ani, și ea soție de primipil, a confirmat cele relatate de soția lui Sigismund Gedő (*Gedő Zsigmond*), pentru că a intrat și ea în gospodăria unde fusese dusă inculpată, „ca să văd ce-i face acelei bătrâne, și stând sub geam afară auzeam cât de tare o interoga bărbierul...Bătrâna doar se scuza că ea nu a făcut nimic...În ziua aceea, sau a doua zi, nu-mi amintesc bine, am mers din nou la domnul Sigismund Gedő, și ea era legată de piciorul cuptorului cu un lanț mare de brâu, și cu o funie a început s-o bată, s-o schingiuiască, așa a chinuit-o, încât săraca, nu știa ce spune, doar n-a dat în boală (*nyavalya ki nem törte*), așa tremura și ce putea să spună era doar scuza că ea nu a făcut nimic...”³².

Alte mărturii vorbesc de sechelele fizice și psihice lăsate de aceste torturi: unele persoane au zăcut luni și ani, altele au rămas invalide, cu membrele zdrobite³³.

La jumătatea secolului al XVIII-lea valoarea mărturisirilor spuse sub tortură începea să fie contestată. Doctorul Gerard van Swieten (1700–1772) în scrisoarea adresată împărătesei Maria Tereza aducea dovezi prin care atrăgea atenția asupra lipsei argumentelor solide în declarațiile martorilor, faptul că nu s-a găsit nicio mărturie a practicării vrăjitoriei, nu s-au găsit niciodată cremele amintite de cei torturați. În aceste condiții, aprecia medicul, mărturiile obținute sub o tortură îngrozitoare, nu au nicio valoare³⁴.

Cu toate că apăruseră voci care contestau rolul torturii pentru mărturisirea culpabilității totuși femeile din comitatul Arad au fost torturate în 1756.

Nu s-au păstrat date despre modul în care au fost torturate, dar pe 6 februarie, după tortură toate trei au recunoscut că sunt vrăjitoare, cele două din Zerind

³⁰ *A Magyarországi boszorkányság forrásai (Sursele vrăjitoriei din Ungaria)*, (M.B.F.), vol. III, ed. A. Kiss, S. Pál-Antal, Ed. Balassi, Budapesta, 2002, nr. 275, pp. 722–723.

³¹ Călăreț din scaunele secuiești care făcea parte din mica nobilime.

³² M.B.F., nr. 275, pp. 722–723.

³³ M.B.P.O., nr. 340, p. 393; M.B.F., nr. 43, 442, pp. 228–229, 642–644.

³⁴ M.B.P.O., nr. 442, pp. 642–659.

declarau că au fost duse la diavol de către *Catharina Vernek* pe care o considerau cea mai pricepută. Ilona Bodnár spunea că în urmă cu 6 ani s-a făcut vrăjitoare de bunăvoie sub îndrumarea Ilonei Szabó și a fost înscrisă în „cartea Diavolului” în Zerind pe când era în casa mentorei sale, care știa bine latină.

Practicile erau ca și cele descrise în cazul *Catharinei Vernek*: au jurat credință diavolului, care era „un bărbat negru” (Ilona Szabó), au avut relații ca „soț și soție” cu el, se transformau în pisici, câini, umblat noaptea în grupuri de 10 (Ilona Szabó) sau de 13 (Ilona Bodnár) și dansau pe câmpiile și în pădurile din Beiuș (*Belényes*), Tâmașda (*Tamasda*), Zerind.

În ceea ce privește răspunsul la întrebarea pe cine și cum au vătămat au recunoscut acuzațiile ce li s-au adus. Ilona Szász alias Vastag, spunea c-o chinuise pe soția lui Ioan Kasza pentru că nu s-a măritat cu fiul ei, pe fetița lui Ioan Kún a schilodit-o cu creme făcute de *Catharina Vernek*, pentru că aceasta a râs de fiica ei. A luat laptele vacilor vecinilor, a aruncat apa cu care a spălat banița pentru ca laptele vacilor ei să fie mai gras, „mai cu smântână”.

Ilona Szabó declara că împreună cu soția lui Istok Kis (*Kis Istokné*) au îmbolnăvit-o pe fosta soție a lui Mihai Szabó, cu o palincă în care au pus „rădăcină” pentru că victima s-a certat cu ele. Printre pagubele pricinuite de alte vrăjitoare din sat a amintit omorârea unor vite, inclusiv una dintre vacile ei. Faptele erau urmarea unor certuri dintre vrăjitoare și proprietarii animalelor.

Ilona Bodnár spunea că l-a „pierdut” pe fiul lui Ioan Mikó (*Mikó János*), deoarece mama lui s-a certat cu ea, a vătămat cu ierburi piciorul unui fiu al dogarului Bocsi, a omorât două vite. Toate aceste fapte surveneau după conflicte cu familiile respective. Ea nu a recunoscut acuzațiile aduse de martorii Ioan Kovács din Mâsca, de Ilona Kovács, de Ioan Szilágyi, de Andrei Szilágyi din Vânători.

Nici ea, nici celelalte acuzate nu au recunoscut că ar fi amenințat, blestemat pe cineva și în urma acestora ar fi avut de suferit.

În cazul Ilonei Bodnár nu a mai fost adus în discuție că ar fi avut coadă. Acest lucru cu siguranță a fost cercetat de anchetatori deoarece, în mentalitatea populară, prezența cozii era indiciu că persoana respectivă era vrăjitoare, strigoii. Încă și în secolul al XX-lea, de exemplu în Țara Făgărașului, despre copii care se nășteau cu acest semn „toți oamenii socotesc că aceștia sunt strigoii”³⁵. În cazuri foarte rare coccisul, coada embrionară, nu dispăre. Mărturia lui Ioan Szilágyi lăsa să se înțeleagă că prezența coccisului era asociată și în zona Aradului cu vrăjitoarele, cu strigoii.

Prin tortură și de la aceste femei ca și de la *Catharinei Vernek* au fost smulse numele multor consăteni care le-ar fi însoțit în ritualuri alături de diavol,

³⁵ Ștefania Cristescu-Golopenția, *Gospodăria în credințele și riturile magice ale femeilor din Drăguș (Făgăraș)*, Editura Paideia, București, 2002, p. 92.

potențiale victime ale viitoarelor procese de vrăjitorie. Astfel, la întrebările care vizau numele celor care au conlucrat cu acuzatele Ilona Szász alias Vastag a dat doar numele *Catharinei* Vernek, a Ilonei Szabó, a soției lui Ștefan Kiss (*Kiss Istváné*). Spre deosebire de ea Ilona Szabó, în afara numelor *Catharinei* Vernek, a Ilonei Szász, a menționat numele altor 5 femei din Zerind: Eva Palinkás (*Palinkás Éva*), Ilona Dékány (*Dékány Ilona*), „femeia tânără” *Erzsók*, (*Erzsók ifiú asszony*), soțiile lui Istok Kis (*Kis Istókné*) și a lui Jancsi Bodnár (*Bodnár Jancsi*). Din afara satului le-a numit pe Ilona Bodnár din Vânători, pe Împletitoarea de coșuri (*Kosarkőtőné*) din Var (*Vár*) și pe mama *Catharinei* Vernek, „care e din comitatul Bihor; nu știu unde stă”³⁶.

Ilona Bodnár a dat 6 nume din Vânători (soțiile lui Ștefan Tóth (*Tóth Istvánné*), Istók Tóth (*Tóth Istókné*), Laczkó Tóth (*Tóth Laczkóné*), Ioan Szilágyi (*Szilághyi Jánosné*), Ioan Kovács (*Kovács Jánosné*), a dogarului Bocsi (*Bocsiné*), iar din Zerind a spus numele a 9 femei (în afara *Catharinei* Vernek, a soțiilor lui Mihai Szabó și a lui Mihail Szász, anchetate, le-a mai amintit pe soțiile lui Andrei Gellén, a lui Istók Kis (*Kis Istókné*), a lui Ioan Bodnár (*Bodnár Jancsiné*) pe *Erzsók*, Ilona Dékány, Eva Palinkás și din Sebes pe soția lui Mihai Bódi (*Bódi Mihalyné*).

În urma declarațiilor celor trei femei torturate 15 nume au ajuns pe lista suspectilor de vrăjitorie. Din fericire vânătoarea de vrăjitoare era pe sfârșite în Imperiul Habsburgic.

Cercetarea documentelor rămase după procesele de vrăjitorie dezvăluie imaginea vrăjitoarei din comitatul Arad din perspectiva locuitorilor de rând și din perspectiva autorităților.

De asemenea, găsim numeroase informații despre oameni, familii, preocupări, probleme de sănătate. Aceste documente păstrează amintirea vieții comunităților rurale din comitatul Arad, a legăturilor cu lumea de dincolo de granițele satului, legături complexe care vizau relațiile de familie, cele economice, de prietenie.

În cele trei zile (18 decembrie 1755, 5 și 6 februarie 1756) au fost ascuțați 25 de martori, 13 bărbați și 12 femei, dintre care doar pentru 10 cunoaștem vârsta. Din Zerind erau 19, din Vânători 3, câte unul din Geszt, Iermata și din Mâasca.

Cei 15 bărbați aveau între 33 și 54 de ani, cu vârsta medie de 42,69 ani. Cele 10 femei aveau între 19 și 50 de ani cu vârsta medie de 37,9 ani.

Imaginea vrăjitoriei

Din declarațiile martorilor constatăm că vrăjitoarele trebuiau să fie în general femei în vârstă – trei dintre inculpate aveau circa 50–60 de ani –, pricepute la prepararea a diferite leacuri, dar și a unor băuturi vătămătoare. Erau

³⁶ *M.B.P.O.*, nr. 427, p. 591.

răzbunătoare, aveau semne pe corp, erau capabile să se transforme în animale (pisici, câini, iepuri, găște), dar și să-i transforme în animale, cai, pe oamenii întâlniți. Umblau noaptea sub diverse forme, îi urmăreau și îi vătămau pe aceia cu care erau în conflict, dar fără ca ele să poată fi atinse. Adesea nici victimele nu aveau urmele pe corp deși spusese că au fost supuse unor agresiuni năprasnice, unor mutilări.

Vrăjitoarele erau personajele centrale ale coșmarurilor, ceea ce denotă că inspirau teamă. Dacă cei chinuți de vise sau rudele lor amenințau cu denunțul persoanele suspectate de vrăjitorie dispăreau coșmarurile, ca urmare a liniștirii lor. Și acest fenomen, precum au fost și coșmarurile, era explicat de victime și de martori prin acțiunea așa zisei vrăjitoare.

În mentalitatea oamenilor, femeile suspectate de vrăjitorie erau considerate desfrânate, „femei frumoase” care frecventau cârciumile, dar nu le vedea nimeni (Ilona Szabó, Ilona Bodnár)³⁷, umblau noaptea urmărindu-i, amenințându-i pe cei care le-au numit în sat vrăjitoare și le-au amenințat cu denunțul³⁸.

Martorii ascultați suspectau că suferințele lor fizice se datorează farmecelor vrăjitoarelor.

Martorii nu amintesc de relațiile cu diavolul, de dansurile nocturne ale vrăjitoarelor. A fost o singură excepție, Mihai Must, care venind, probabil, beat de la o petrecere și influențat de discuțiile cu o persoană din nobile, susținea că a văzut vrăjitoarele dansând pe ulițe. De altfel acuzata îi răspunde: „ori a fost beat sau posibil s-o fi văzut în vis”³⁹.

În opinia **anchetatorilor** vrăjitoarele, singure sau în grupuri, colindau satele, câmpiile și pădurile din jur și-i vătămau pe cei cu care ar fi avut neînțelegeri în lumea reală.

În **comunitate** persoanele bănuite de vrăjitorie adesea erau hărțuite fiind numite vrăjitoare, erau amenințate că vor fi reclamate la autorități. Erau urmărite și privite cu suspiciune. Orice gest al lor putea fi oricând, de oricine, interpretat ca o acțiune menită să vătămă pe cineva sau ca expresia înclinației spre imoralitate. După ce *Catharinei* Vernek l-a chemat pe *Farkas Marton* să vadă de vițelul bolnav ea a fost comentată de femeile din sat, *Cahtarina Ács* și *Sára Gellén*, care au și etichetat-o imorală⁴⁰.

Numirea în public a cuiva că ar fi vrăjitoare era un pericol după cum demonstrează cazul *Catharinei* Vernek și ale altor femei precum soția lui Dominan care a fost arsă, soția lui Nagy János, care a murit în temniță și a multor alora din Transilvania. Acestea fuseseră cunoscute și de cele acuzate și

³⁷ *Ibidem*, pp. 585–586.

³⁸ *Ibidem*, nr. 426, 427, pp. 572, 585, 586.

³⁹ *Ibidem*, nr. 426, p. 574.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 571.

de martori așa cum arată mărturiile lor din timpul anchetei. De asemenea, erau amintite printre persoanele apropiate de inculpate soțiile lui Grigore Ronto (*Ronto Gergely*) și a păstorului de viței care muriseră deja⁴¹. Nu cunoaștem în ce împrejurări și-au sfârșit viața, dar numele „*Ronto*” probabil era o poreclă deoarece se traduce „prin cel care strică”⁴². Aceste cazuri confirmă prigoana vrăjitoarelor din comitatul Arad înainte de 1755.

Persoanele acuzate de vrăjitorie erau îndepărtate din comunitate. Într-o primă fază li se putea interzice să participe la evenimentele localității, cum i s-a întâmplat *Catharinei* Vernek, apoi, în cel mai bun caz, erau alungate⁴³.

În aceste condiții femeile acuzate de vrăjitorie de fiecare dată ripostau, cereau socoteală celor care le numiseră „vrăjitoare” sau familiilor acestora. Trăiau cu teama că ar putea fi oricând reclamate și judecate ca vrăjitoare. Amenințările la adresa vrăjitoarelor din Transilvania, din comitatul Arad venea atât din partea celor bolnavi și rudelor lor, nemulțumiți de rezultatele tămăduirii, cât și din partea altor vraci care astfel voiau înlăturarea unui concurent. În timpul anchetei post-tortură *Catharina* Vernek, descriind episodul luptei dintre grupul lor de vrăjitoare cu cele din Salonta, făcea referire la neînțelegerile dintre ele. Comentariul vraciului adus de Ioan Szilágyi din Vânători la căpătâiul soției bolnave confirmă existența acestor dispute.

Faima vracilor și a fermecătoarelor depășea granițele satului în care trăiau, astfel și amenințările puteau veni și de la oameni din alte locuri. De exemplu, preotul dintr-un sat din apropiere, Mező Gyan, spunea de față cu cei din Zerind, față de învățătorul de acolo, că „localitatea (Zerind, n.n.) păcătuiește pentru că o suportă pe soția lui Vernek și Dumnezeu o să-i bată”⁴⁴. De altfel printre martorii acuzării era fostul dascăl din Zerind, Mihai Harsányi, și actualul dascăl Sigismund Szilágyi.

Teama resimțită de persoanele acuzate de vrăjitorie cel mai bine a fost redată de Ilona Bodnár. Întrebată ce a auzit în temniță de la celelalte inculpate a răspuns: „Au spus că oricum m-ar tortura, mă frig să nu mărturisesc nimic; deoarece și dacă mă torturează din asta mă vindec, altfel mă ard”⁴⁵.

Vracii, persoanele suspectate de vrăjitorie erau asociați în mentalitatea populară cu practici magice. În cazurile prezentate în aceste documente magia practică era protectoare, menită să vindece copilul, persoanele bolnave, să îmbunătățească calitatea laptelui vacii. În acest scop erau folosite animale

⁴¹ *Ibidem*, nr. 427, pp. 585–587, 597.

⁴² *Erdélyi magyar szótörténeti tár* (Dicționarul istoric al limbii maghiare din Transilvania), vol. XI, ed. Szabó T. Attila, Cluj-Napoca-Budapesta-București, 2002, p. 518.

⁴³ Șarolta Solcan, *op. cit.*, pp. 178–179.

⁴⁴ *M.B.P.O.*, nr. 426, p. 571.

⁴⁵ *Ibidem*, nr. 427, p. 597.

considerate cu puteri vindecătoare (broasca), sau gesturi, atingeri și cuvinte cu puteri oculte⁴⁶.

O singură dată, cu referire la *Catharina Vernek* e menționată folosirea magiei în detrimentul vecinilor. Punea copii să arunce apă în curtea vecinei ca aceasta să nu aibă „animale mici” în ogradă în anul respectiv⁴⁷.

Unii dintre săteni susțineau la judecată că femeile suspectate de vrăjitorie erau înzestrate cu puteri supranaturale: zburau, dispăreau brusc, se transformau în diverse animale, aveau capacitatea de a intra noaptea prin ferestre și de a vătăma, de a fi invizibile. Acești martori doar relateau ce au auzit, ei nefiind niciodată de față la metamorfozarea celor învinuite.

Multe dintre aceste trăsături se regăsesc la persoanele acuzate de vrăjitorie și judecate în Transilvania în secolele XVI–XVIII⁴⁸.

Realitatea

Actele cercetate îi arată pe săteni mergând la târguri împreună cu aceste femei temute, chemându-le acasă ca să se îngrijească de cei suferinzi, tocmindu-le ca bucătărese la evenimente, solicitând sprijinul membrilor familiilor lor la muncă sau cu alte ocazii.

Cele patru femei acuzate erau bune gospodine care aveau vite și se îngrijeau de ele, aveau gropi cu pești, mergeau cu produse în târguri, soția sau văduva lui Mihok Szaniszló era cârciumăreasă, Ilona Szabó era știutoare de carte.

Pentru *Catharina Vernek* începutul în Zerind a fost mai anevoios, ea, împreună cu familia, au locuit o vreme la Moise Szücs⁴⁹.

Cele patru femei din comitatul Arad erau singure în fața instanței. După nume erau sau au fost soțiile cuiva, dar soții nu sunt menționați în timpul procesului. Posibil să fi fost văduve. Doar în cazul *Catharinei Vernek* este amintit soțul, care lucrase cu ziua odinioară la dascăl. La copiii lor se face referire doar în condițiile în care impune contextul.

Din declarațiile martorilor vedem că erau mame bune care încercau să-și salveze copii bolnavi, trimiteau copii la școală, nu acceptau ca aceștia să fie abuzați nici măcar de alți copii. Își susțineau fiii în momentele cruciale ale vieții lor. Sufereau amarnic la pierderea copiilor lor.

Unele dintre cele acuzate încercau să-i impresioneze pe cei din jur cu care aveau conflicte etalând anumite puteri supranaturale. Astfel, soția lui Mihok

⁴⁶ Richard Kieckhefer, *op. cit.*, pp. 19–21.

⁴⁷ *M.B.P.O.*, nr. 426, p. 572.

⁴⁸ Șarolta Solcan, *op. cit.*, pp. 188–233; Cătălina Covaciu, „Adversarii ordinii divine? Portretul acuzaților în procesele de vrăjitorie clujene”, în Marius Eppel (coord.), *Magie și familie în epocile modernă și contemporană*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2016, pp. 13–44.

⁴⁹ *M.B.P.O.*, nr. 426, p. 572.

Szaniszló își intimida interlocutorul dând impresia că știe ce se va întâmpla în viitor. Nu în toate cazurile reușea acest lucru, astfel Ștefan Kún i-a replicat „cum să știi tu, nu ești Dumnezeu, ca să poți spune viitorul”⁵⁰.

Asemenea altor săteni și viața așa ziselor vrăjitoare era presărată cu numeroase tragedii pe care nu le puteau preveni deși cei din jur vorbeau de puterile lor nelimitate. Astfel unul dintre fii *Catharinei* Vernek la un moment dat a murit, copilul Ilonei Szász alias Vastag era bolnav.

Un accident neprevăzut pune în pericol starea lor materială. De exemplu *Catharina* Vernek deși aveau vite, groapă cu țipari nu aveau bani și astfel era pe punctul de a pierde o parte din gospodărie ca să-l despăgubească pe proprietarul vitei moarte în groapa pentru țipari.

Persoanele suspectate de vrăjitorie erau excluse de la evenimentele majore ale comunității de către magistrații comitatului. De exemplu dascălul Mihai Harsányi spunea că nu a putut-o primi pe *Catharina* Vernek la examenul fiului ei deoarece i se interzisese de către autorități. Asta s-a întâmplat înainte ca să fi fost judecată, condamnată *Catharina* Vernek.

Viața satului era tensionată. Pe de o parte era suspiciunea că unii consăteni ar putea distruge viața altora, pe de altă parte era zvonul, care chiar când era lansat fără temei, amplifică sentimentele de teamă, de insecuritate. Uneori zvonul era lansat intenționat în comunitate, de exemplu Mihai Harsányi recunoștea că el și soția sa au contribuit la răspândirea ideii conform căreia *Catharina* Vernek a îmbolnăvit femeia⁵¹. În niciunul dintre cazurile cercetate nu erau dovezi că persoanele judecate făceau vrăji, că aveau puteri supranaturale, că duceau o viață imorală totuși pe baza zvonurilor care fuseseră lansate de unii și de alții au ajuns să fie judecate și condamnate pentru vrăjitorie în jurul vârstei de 50–60 de ani.

Simboluri

În timpul depozițiilor au fost amintite o serie de simboluri ce reflectau anumite credințe ale locuitorilor din satele cercetate.

Întâlnirea *Catharinei* Vernek cu diavolul și depunerea legământului față de acesta a avut loc „acum un an de Paște”, deci duminică. Duminica, în folclor, are semnificația unei zile de început în care se perfectează înțelegerile⁵². Ilona Szász alias Vastag a intrat în slujba diavolului cu patru ani în urmă în timpul secerișului⁵³. Tot ea spunea că mulge vacile vecinilor în noaptea de Sf. Gheorghe,

⁵⁰ *Ibidem*, nr. 427, p. 585.

⁵¹ *Ibidem*, nr. 426, p. 569.

⁵² Romulus Antonescu, *op. cit.*, p. 222.

⁵³ *M.B.P.O.*, nr. 427, p. 593.

în prezența diavolului. Laptele muls îl dădea vacilor ei ca acestea să dea lapte mai bun⁵⁴.

Adesea era menționată pisica și de martori și de către acuzații. Vrăjitoarele se transformau în pisici, dar în mărturisirea de după tortură a Ilonei Szasz Vastag și diavolul apărea sub formă de pisică. Era în general „pisica”, și într-un caz „pisica tărcată”⁵⁵. Nu apare pisica neagră în nicio declarație. De asemenea, erau amintite animalele în care se puteau metamorfoza vrăjitoarele: iepurele, asociat în plan simbolic cu moartea, cu semnele de rău augur, gâsca, care poate lua norocul cu ea⁵⁶. Oamenii întâlniți în cale erau transforți în cai pentru a fi călăriți⁵⁷. În mentalitatea judecătorilor călărirea unui om metamorfozat putea fi fatală. În răspunsul ei la întrebarea magistraților Ilona Szász alias Vastag, după tortură, spunea că Gheorghe Boros a murit când a fost transformat în cal de către *Catharina Vernek* și călărit.

Câinele apare în mai multe culori și ipostaze: câinele, în general, în care se transformă unele dintre vrăjitoare (Ilona Szász alias Vastag), câinele alb care apare și dispare, câinele negru sub chipul căruia era diavolul și care era calul pe care umbla Ilona Szász alias Vastag⁵⁸.

Diavolul dansa cu cei doi bărbați menționați de *Catharina Vernek* pe gunoi, îl călcau în picioare. În mentalitatea populară de gunoi erau legate numeroase superstiții care vizau norocul, bunăstarea⁵⁹.

În acuzații apare iarba culeasă de pe turnul bisericii de către Ilona Szabó⁶⁰, fapt despre care Andrei Tordai auzise de la soția lui Domian, femeie deja arsă. Iarba, în credințele populare simboliza sănătatea⁶¹, dar, conform mărturiei inculpatelor iarba și „rădăcinile” puteau fi utilizate și ca otrăvuri atât în alimente cât și în leacuri⁶².

Îndeplinirea unor ritualuri avea loc în anumite momente, de anumite persoane: noaptea, când circulă spiritele, își scotea copilul bolnav în intersecție și puneă alături o broască⁶³, copiii trebuiau să arunce apa peste casa vecinei în zori⁶⁴.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 592.

⁵⁵ *Ibidem*, nr. 427, pp. 585, 591.

⁵⁶ Romulus Antonescu, *op. cit.*, pp. 280, 319.

⁵⁷ *M.B.P.O.*, nr. 426, p. 577.

⁵⁸ *Ibidem*, nr. 427, p. 593.

⁵⁹ Romulus Antonescu, *op. cit.*, pp. 289–290.

⁶⁰ *M.B.P.O.*, nr. 427, p. 585.

⁶¹ Romulus Antonescu, *op. cit.*, p. 314.

⁶² *M.B.P.O.*, nr. 427, pp. 593, 597.

⁶³ Romulus Antonescu, *op. cit.*, pp. 84–87, 457.

⁶⁴ *Ibidem*, pp. 176–184; Alexandru Duțu, *Practici magice de pe Valea Nehoiului*, Ed. Etnous, Brașov, 2008, pp. 31–42; *M.B.P.O.*, nr. 426, p. 572.

Soția lui Mihai Harsányi a zăcut 13 săptămâni.

În mărturiile smulse după tortură culorile albastru și negru desemnau elementele răului. Diavolul fie era îmbrăcat în albastru, fie era chiar negru. „Iarba” otrăvitoare presărată pe mâncare, pe fructe (prune), în băutură provenea de la o plantă ierboasă care toamna are flori albastre⁶⁵. Culoarea albastră în limbajul popular avea o semnificație negativă, care ducea cu gândul la frică⁶⁶.

Este posibil să fi fost vorba de omag (*Aconitum tauricum*), o plantă ierboasă care crește pe pajiștile montane de la noi. Înfloarește din iunie până în septembrie. Toate părțile plantei sunt toxice atât în stare verde, cât și uscată⁶⁷. De asemenea putea fi și brândușă de toamnă (*Colchicum autumnale*)⁶⁸, de asemenea plantă toxică.

În băuturi puneau și „rădăcini” toxice⁶⁹.

Când erau în slujba diavolului vrăjitoarele mergeau și vătămau oameni și animale în zilele de marți, miercuri, vineri⁷⁰. Se întâlneau noaptea și dansau pe ulițele satelor, pe câmpii, în păduri. Nu este amintită nicio întâlnire pe vârful de munte așa cum obișnuiau să petreacă vrăjitoarele din zonele învecinate⁷¹.

Visul, coșmarurile din timpul somnului în general cuprindeau vătămări. Într-un singur caz, al *Catharinei* Ács, victima a fost mutilată, un bătrân i-a mâncat nasul⁷². Visul avea o semnificație deosebită în credința populară, astfel cine mănâncă nasul, mănâncă de fapt sufletul și puterile victimei⁷³.

Coșmaruri cu referire la vrăjitoare au avut, în general, femeii, dar și unii bărbați. De exemplu Mihai Must, a visat-o de mai multe ori pe *Catharina* Vernek după disputa legată de răspândirea zvonului că femeia ar fi vrăjitoare: când visa că boii erau agitați era și acuzată acolo, a vrut s-o împungă cu furca dar nu a ajuns-o, altădată femeia fugea după el pe câmp spunând că vrea să-i determine, pe el și pe stăpâna lui, să n-o denunțe, o visa și după ce a făcut fum împotriva țăntarilor.

Cel mai frecvent bărbații, când aduc în discuție visul ca bază de acuzație, se referă la visele soțiilor, chiar dacă ei erau cei bolnavi, ca de exemplu Ioan Szilághi

⁶⁵ *M.B.P.O.*, nr. 426, p. 577.

⁶⁶ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, vol. 1 (A-D), Ed. Polirom, Iași, 2009, p. 82.

⁶⁷ Eugen Cernelea, „Plantele toxice în pajiștile din județul Hunedoara”, în *Sargeția*, 13, 1983, pp. 111–119.

⁶⁸ Marius Eppel (editor), *Justiție și superstiție. Procese de vrăjitorie din Europa (secolele XVII–XVIII)*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2017, p. 322.

⁶⁹ *M.B.P.O.*, nr. 427, p. 595.

⁷⁰ *Ibidem*, nr. 426, p. 576.

⁷¹ Gábor Klaniczay, *op. cit.*, p. 241.

⁷² *M.B.P.O.*, nr. 426, p. 571.

⁷³ Romulus Antonescu, *op. cit.*, p. 453.

(*Joannes Szilágyi*). Acesta bolnav fiind a ajuns s-o acuze pe Ilona Bodnár deoarece soția sa a visat-o pe aceasta pe când era bolnavă⁷⁴.

Majoritatea celor acuzați de vrăjitorie, de farmece erau femei, dar uneori au fost amintiți și bărbați (Mihai Boros, Andrei Gellén din Zerind)⁷⁵, dar care erau soții femeilor suspectate de vrăjitorie ca de exemplu Gellen Andras.

Bărbații în multe cazuri erau victime: Mihai Harsányi, Ștefan Gál, Ștefan Kis, Ioan Gellye (*Gellye János*), Bodnár János, Mihai Csánádi (*Csánádi Mihály*), Ioan Szilágyi din Vânători au fost îmbolnăviți. Soțul Ilonei Kovács din Vânători a orbit; lui Mihai Keresztszegi din Geszt și lui Ștefan Kún din Zerind, lui Janco Bodnár și lui Jancsi Bodnár le-au omorât vitele, lui Martin Gellye (*Gellye Márton*) din Kőtfőgyán i-a îmbolnăvit calul.

Anchetele prin modul de abordare al magistraților și prin declarațiile martorilor demonstau convingerea că orice îmbolnăvire a cuiva sau pagubă suferită de cineva era urmarea acțiunii vrăjitoarelor cu care victima ar fi avut anterior dispute. Oamenii erau și mai încredințați de acest lucru dacă persoana acuzată avea faimă de vrăjitoare.

Viața cotidiană a comunităților

Informațiile sunt importante ele dovedind legăturile cotidiene dintre locuitorii din așezările relativ apropiate. Deși cele patru femei judecate locuiau în două sate, Zerind și Vânători lumea în care trăiau, își desfășurau activitățile era mult mai mare. Erau cunoscute în satele din apropiere, mergeau la târgurile din Salonta și Oșorhei (*Vásárhely*). Acolo au comunicat cu persoane venite din alte locuri. De exemplu *Catharina* Vernek din Salonta s-a întors în aceeași căruță cu două femei din Geszt.

Femeile din cele două sate ca să ajungă în târguri mergeau în grupuri, închiriau căruțe plătind căruțași. Când erau acasă se împrumutau unele de la altele.

Învățătorul din Geszt, Mihai Harsányi, fusese, cu un an înainte, învățător în Zerind. La rândul său dascălul actual din Zerind, Sigismund Szilágyi, ținea legătura cu Harsányi și în fața magistraților relata lucruri pe care le auzise de la acesta⁷⁶.

Cei implicați în procese dădeau numeroase detalii despre activitatea lor cotidiană și grijile care decurgeau din asta. Erau gospodari destoinici care aveau vite -boi, vaci, junci –, ca, gropi pentru țipari, cu produse de vândut în târguri. În cazul îmbolnăvirii unei vite nu ezitau să cheme ajutoare pentru a le vindeca.

⁷⁴ *M.B.P.O.*, nr. 427, p. 587.

⁷⁵ *Ibidem*, nr. 426, p. 576.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 570.

Cu ajutorul boilor, fie ai lor, fie ai stăpânilor, lucrau câmpul. Cei care dețineau caii asigurau și transportul în alte localități, spre târguri.

Unii foloseau animalele până la epuizare. Mihai Must relatea că după ce muncea zi de zi la arat cu vitele stăpânei noaptea animalele erau agitate, „fugeau de colo-colo”. Martorul susținea că asta se datora farmecelor *Catharinei* Vernek⁷⁷.

Dacă gospodarii nu reușeau să termine treburile atunci chemau lucrători să-i ajute contra unor sume. Neplata acestora era sursa unor tensiuni, așa cum a fost între *Catharina* Vernek și Mihai Harsányi care nu plătise soțului acuzatei pentru ziua în care a lucrat la el⁷⁸.

Oricând un accident putea periclita situația familiei. Atunci când junca de trei ani a unui vecin a căzut în groapa pentru ȕipari pe care o avea *Catharinei* Vernek, pentru că ea nu avea bani lichizi, era să-și piardă o gospodăria. Până la urmă a reușit să compenseze pierderea vecinului dându-i o vită de doi forinți.

Martorii precum și acuzatele relateau despre moartea neașteptată a unor vite aparent sănătoase. În lipsa unor explicații medicale stăpânii dădeau vina pe farmecele persoanelor suspectate de vrăjitorie cu care avuseseră conflicte anterior, care i-au amenințat în vreun fel. De exemplu, Ștefan Kún, după o ceartă, fusese amenințat de soția lui Mihok Szaniszló „așteaptă că nu trec trei zile și brațul tău urmează”. Când în a treia zi i-a murit vaca „sănătoasă, bună” o suspecta pe femeie.

Din relatările celor implicați în procese, din detaliile pe care le dădeau despre vecini constatăm că urmăreau tot ce se întâmpla în sat, urmăreau fiecare gest al celuilalt.

Odată cu detalii despre viața locuitorilor ies la iveală informații despre obiceiurile, temerile lor.

Oamenii obișnuiau vara să doarmă afară. Erau chinuiți de teamă și de insecte. Mihai Must spunea că dormea cu o furcă sub cap, ca să alunge ȕanțarii noaptea făcea fum⁷⁹.

Cele mai temute insecte erau ȕanțarii. Ioan Szilágyi din Vânători era convins că orbirea soției sale a fost urmarea unei înțepături de ȕanțar în sprânceană⁸⁰.

Se temeau de vise care prevesteau boli sau în care erau agresați.

Familia

Registrele proceselor de vrăjitorie conțin importante informații despre familiile din epocă, printre acestea sunt cele care se referă la relațiile dintre soți, dintre părinți și copii, dintre frați.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 572.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 568.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 572.

⁸⁰ *Ibidem*, nr. 427, p. 587.

Soție-soț. Precizarea vârstei martorilor, dintre care unii erau soț-soție, permite să vedem diferența de vârstă dintre ei. Astfel Ștefan Gál avea 33 de ani, iar soția sa, Panda, 31 de ani, Ștefan Kún avea 42 de ani, iar soția sa, Elisabeta David, avea 35 de ani.

Puține date sunt despre locul de origine al soților, dar o femeie căsătorită în Zerind, *Catharina* Simon, avea frate în Iermata, altă femeie din Vânători, Ilona Kovács, aveau frate în Măsca ceea ce demonstrează acceptarea modelului căsătoriilor exogame.

Soții priveau cu îngrijorarea îmbolnăvirea soțiilor și cel puțin unii dintre ei considerau că acest lucru se datora răzbunării persoanelor cu faimă de vrăjitoare cu care familia avusese neînțelegeri, care i-ar fi amenințat. Această convingere era mai puternică în cazul în care nenorocirea survenea la scurtă vreme după dispută. Mihai Harsányi era convins că soția sa a fost îmbolnăvită de *Catharina* Vernek. Ca argument era faptul că a doua zi după ce acuzata a relatat femeilor din Geszt, cu care venea din târgul din Salonta, că el a refuzat să vină fără plată să cânte la înmormântarea fiului ei și a amenințat „vezi, o să-i pară rău”, soția lui a căzut la pat și a zăcut 13 săptămâni.

Bărbații pentru a-și salva soțiile bolnave făceau tot ce le era în putere de la chemarea unui vraci până la amenințarea cu denunțarea ca vrăjitoare a persoanelor suspectate că le-ar fi vătămat. Cele vizate erau personajele pe care bolnava le vedea în coșmarurile sale și despre care spunea că au agresat-o. Deși nu era nicio dovadă a faptelor respective persoanele care corespundeau descrierii puteau fi acuzate de vrăjitorie.

Pe soții îi vedem alături de soțiile lor rămase cu infirmități și încercând și după zeci de ani să le aline suferințele, să caute vinovații pentru afecțiunile acestora.

Cazul lui Mihai Szabó arată că după decesul soției bărbatul se recăsătorește. A doua soție era Nagy Ilona judecată pentru vrăjitorie. Pentru modul în care au fost percepute de contemporani moartea primei soții a unui bărbat, femeie care a fost bolnavă vreo jumătate de an înainte de a muri, și recăsătorirea soțului văduv e sugestivă mărturia pe care a fost nevoită s-o facă actuala soție după tortură. Ea spunea că împreună cu soția lui Istok Kis au otrăvit-o pe prima soție a lui Mihai Szabó dându-i „rădăcină în palincă”. Motivul gestului a fost faptul că aceasta „s-a certat cu soția lui Istok Kis și era supărată și pe mine”⁸¹. Judecătorii nu o acuzau pe inculpată că a omorât-o pe prima soție a bărbatului ei pentru că ar fi dorit să se căsătorească cu el, dar totuși îi atribuiau o vină capitală în decesul femeii.

Copiii. Problema copiilor, grijile purtate pentru ei sunt subiectul multor mărturii atât din partea martorilor cât și a acuzatelor.

Catharina Vernek își amintea cu durere de la înmormântarea fiului ei, de faptul că a trebuit să-i plătească lui Mihai Harsányi să cânte la slujbă.

⁸¹ *Ibidem*, p. 595.

Martorii relatau despre anumite boli ale copiilor: friguri, afecțiuni ale picioarelor. Lumea era sensibilă la problemele acestora. Când copilul Ilonei Szász alias Vastag plângea noaptea pe uliță au ieșit vecinii femeii (*Catharina Székely*) și bărbați (Andrei Szabó), să vadă ce e cu el, să ajute.

În fața copilului bolnav erau la fel de neputincioși toți părinții. Persoanele care cunoșteau anumite procedee de magie le foloseau, ceilalți apelau la vraci, chiar dacă le suspectau de vrăjitorie. Momentul în care vraciul, care aflase că părinții copilului au răspândit zvonul că e vrăjitoare, refuză să mai aibă grijă de acesta, marchează o ruptură între adulți. faptul că boala copilului s-a agravat este imputat vraciului și considerat ca un act de răzbunare⁸².

Părinții se temeau de orice amenințare din partea persoanelor suspectate de vrăjitorie. Cuvintele acestora, mai ales mamelor, cauzau neliniște, coșmaruri. Aflând de acest lucru soții, frații lor (Ioan Kovács, din Mâsca) la rândul lor amenințau persoanele suspectate că le vor aduce în fața legii. Faptul că înceta starea de angoasă a mamelor și implicit dispăreau coșmarurile erau considerate semne de vinovăție a persoanelor suspectate după cum mărturisea și Ioan Kovács din Mâsca și sora sa Ilona Kovács din Vânători și alți martori⁸³.

Cazul *Catharinei Vernek* demonstrează preocuparea pentru educația copiilor. Și-a trimis „copilul”, probabil băiat, la școală, a ținut legătura cu dascălii, a rugat să fie lăsată să participe la examenul acestuia de la sfârșitul anului și a fost extrem de mâhnită când i s-a interzis de către autorități acest lucru. Examenele de sfârșit de an ale școlarilor erau evenimente importante în viața comunităților. Faptul că în perioada respectivă dascălul, care era și primul martor al acușării, s-a îmbolnăvit acesta considera că era rezultatul răzbunării *Catharinei Vernek*.

Din mărturia soției lui Moise Szücs constatăm faptul că mamele cunoscătoare ale anumitor practici magice introduceau și pe copii în această lume a superstițiilor. De exemplu, *Catharina Vernek* pune copiii să arunce în zori apa în curtea vecinei pentru ca aceasta în anul respectiv să nu aibă „animale mici”⁸⁴.

Grija maternă urmărea copiii cel puțin până în pragul căsătoriei. Mama se implica în alegerea parterului copilului său, îl susținea pe acesta. Asta era și convingerea celor din jur. În Zerind a fost un conflict între Ilona Szász alias Vastag și *Catharina Simon* soția lui Ioan Kasza. *Catharina Simon*, spuneau că fiul acuzatei ar fi dorit s-o ia de soție pe martoră. Ștefan Molnár, fratele ei, declara că tânărul „a pețit-o de mai multe ori, voia s-o ia de soție; fata nevrând să se căsătorească cu el, s-a măritat cu Ioan Kasza din Zerind”⁸⁵. Atunci tânăra

⁸² *Ibidem*, p. 583.

⁸³ *Ibidem*, p. 586.

⁸⁴ *Ibidem*, nr. 426, p. 572.

⁸⁵ *Ibidem*, nr. 427, p. 582.

era convinsă că a urmat răzbunarea năprasnică a Ilonei Szász pentru nefericirea fiului ei.

Declarațiile părților referitoare la căsătoria *Catharinei* Simon nu abordează de loc problema zestrei, a bunurilor celor doi tineri spre deosebire de mediul urban⁸⁶. Decizia, cel puțin aparent, a aparținut fetei, care l-a ales dintre cei doi pretendenți pe cel pe care l-a plăcut⁸⁷.

Îngrijorarea părinților și a copiilor pentru soarta celuilalt era reciprocă. Cazul Elisabetei Leleszi arată neliniștea fiicei din cauza bolii mamei sale, eforturile acesteia de a găsi un vraci care să-i aline suferința⁸⁸.

Derularea anchetei a adus în fața judecătorilor și frați. Diferențele de vârstă dintre ei erau variate, astfel Ioan Kovács avea 42 de ani, iar sora sa Ilona Kovács avea 36 de ani, iar *Catharina* Simon avea 19 ani și fratele ei, Ștefan Molnár, era de 45 de ani.

Oricare ar fi fost diferențele de vârstă între frați constatăm, că fratele mai mare era un sprijin real pentru sora sa. El se îngrijea de aceasta: o ducea la vraci, o susținea în timpul judecății, amenința cu arestare persoana suspectată că a îmbolnăvit-o, se preocupa de copii acesteia precum Ioan Kovács. Din spusele Ilonei Kovács vedem că fetele aflate în pericol cereau ajutorul fratelui mai mare care imediat veneau, chiar dacă locuia în alte așezări. În lipsa tatălui acestuia îi revenea rolul de a ocroti frații mai mici, mai ales surorile. În sprijinul femeilor suferinde nu doar frații veneau ci și soțiile acestora, cumnatele, ca în situația *Catharinei* Simon⁸⁹.

Din perspectiva documentelor elaborate cu prilejul proceselor de vrăjitorie familia din satele comitatului Arad era foarte unită în fața greutăților, suferințelor care-i lovea membrii.

Bolile

Martorii au vorbit de numeroase afecțiuni de care sufereau ei sau rudele lor: infecții la nivelul membrelor, friguri, echimoze, afecțiuni oculare, stări de slăbiciune care îi ținutau la pat chiar și câteva săptămâni. Posibile probleme neurologice, indigestii în timpul călătoriilor lungi cu căruța, boli ale aparatului digestiv după petreceri aparent datorate unor alimente. Unele dintre alimentele servite cu aceste ocazii puteau pricinui chiar și decesul în cazul unor meseni, cum a fost mama Elisabetei Leleszi.

⁸⁶ Eugen Ghiță, „Aspecte juridice privind relațiile matrimoniale în orașul Arad în secolul al XVIII-lea”, în *Romanian Journal of Population Studies*, Supplement/2010 (1 September 2010): pp. 15–28.

⁸⁷ *M.B.P.O.*, nr. 427, p. 582.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 584.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 583.

Cei care s-au îmbolnăvit după ce au participat la diverse evenimente, nunți, petreceri. Dădeau vina pe acuzate că i-ar fi servit cu bucate și cu băuturi anume preparate ca să-i vatăme. Asta nu-i împiedica să le ceară să-i vindece. Elisabeta Leleszi, care deși o suspecta pe Ilona Szabó că prin băutura dată „într-o sticlută mică” a îmbolnăvit-o pe mama ei, a mers tot la ea după leacuri. Învinuita, care între timp aflase acuzația, a refuzat-o într-un mod violent (a scuipat-o). Faptul că noaptea mamei sale i-a fost mai rău martora o considera o răzbunare a Ilonei Szabó. Până în ultima clipă a vieții și mama lui Leleszi a considerat că era victima Ilonei Szabó⁹⁰.

Documentele arată că de boli grave sufereau oameni tineri. Unele dintre afecțiuni treceau destul de repede, cum erau crizele adolescenței *Catharina* Simon Kasza, altele le chinuiau toată viața ca de exemplu pe soția lui Ioan Szilágyi din Vânători. Aceasta cu circa 20 de ani în urmă a orbit. Deși soțul a chemat vraci aceștia nu au putut s-o ajute să se vindece.

Tot atunci s-a îmbolnăvi și Ioan Szilágyi, avea frisoane, stări de vomă cu sânge și slăbiciune. Pentru îmbolnăvirea celor doi vraciul chemat a dat vina pe „cineva” care le-a dat ceva de băut. Coșmarurile soției bolnave, explicațiile vraciului l-au făcut pe Ioan Szilágyi s-o suspecteze pe Ilona Bodnár despre care se zvonea că ar fi vrăjitoare cu coadă, capabilă să zboare.

Situație prezentată mai detaliat a fost a *Catharinei* Simon Kasza. După nuntă, sub imperiul emoțiilor, a oboselii și a fricii de consecințele respingerii fiului unei femei suspectate de vrăjitoriei a început să fie chinuită de dureri de inimă, de sufocări. Crizele se repetau zilnic, dar mai ales seara. Era atât de bolnavă încât abia mergea. Nu a putut fi ajutată nici de vracii din Gyula. Liniștea *Catharinei* a revenit, crizele au încetat, doar după ce cumnata ei a vorbit cu Ilona Szász alias Vastag, mama peșitorului respins.

O problemă cu care se confruntau familiile erau avorturile spontane ale femeilor. În cazul soției lui Andrei Szilágyi din Vânători în paralel cu pierderea sarcinii femeia a și orbit. Era greu de înțeles cauza pierderii sarcinilor și a complicațiilor care surveneau și explicația era că femeile respective au fost blestемate de vrăjitoare⁹¹. Durerea cuplurilor era cu atât mai mare cu cât vedeau prin preajmă familii cu copii.

În cazul copiilor erau amintite friguri, afecțiuni ale picioarelor.

Martorii, bolnavii în depozițiile lor susțineau că boala lor sau a celor apropiați se datora farmecelor celor suspecti de vrăjitorie, în cazul analizat ale celor patru femei judecate. Cu cât starea bolnavilor era mai gravă cu atât aceștia erau mai înverșunați împotriva persoanelor suspectate de vrăjitorie. Gheorghe Boros când era pe moarte îi spusese fratelui său că a fost „mâncat” de *Catharina* Vernek,

⁹⁰ *Ibidem*, p. 584.

⁹¹ *Ibidem*, p. 587.

și dacă ar avea puterea „ar numi-o public (vrăjitoare) și l-ar anunța pe provizor ca s-o prindă”⁹². Mama Elisabetei Leleszi în ultimele momente era convinsă că starea ei se datora unei băuturi primite de la Ilona Szabó⁹³.

În fața bolii oamenii nu se resemnau. Pentru salvarea bolnavului familia încerca toate căile la care avea acces de la vraciul din sat, la „femei știutoare, vindecătoare („*tudós vagyis gyógyító asszony*”) din alte locuri, la amenințări la adresa persoanelor suspectate că ar fi vătămat, „mâncat” bolnavul. Tratarea bolnavilor nu era posibilă din pricina nivelului cunoștințelor de medicină și de farmacie de la momentul respectiv, astfel nu rămânea pentru bolnavi și apropiații lor decât descărcarea durerii lor pe seama vracilor „răi”, „răzbunători”.

Documentele proceselor de vrăjitorie din comitatul Arad din anii 1755–1756 arată ca aceste procese se încadrau în cele ale vrăjitoarelor din Transilvania, din Imperiul Habsburgic prin structura anchetelor, prin baza juridică și prin profilul și mentalitatea actorilor implicați: autorități, acuzatori, acuzați⁹⁴.

Actele proceselor de vrăjitorie, în afara dramei persoanelor acuzate și condamnate, dezvăluie fața tragică a unei comunități. Oamenii care aparent colaborau, se ajutau în orice moment, sub imperiul sentimentelor de teamă, de invidie, a orgoliilor erau gata să trimită pe oricine pe rug.

Pe de altă parte era o lume a contradicțiilor. Deși unele persoane erau privite cu teamă, cu suspiciune totuși sătenii le solicitau ajutorul în momente cheie din viața lor.

Erau nenumărate tensiuni și într-un sat generate de neputința de a învinge bolile, infertilitatea. Din lipsa explicațiilor științifice, a tratamentelor se căutau vinovații. Cine altcineva puteau fii culpabili decât vraciul, vecina, cârciumăreasa. La rândul lor aceștia se temeau de acuzațiile respective, de posibilitatea unui denunț, a unei judecăți cu final tragic. Trebuie remarcată amplificarea sentimentelor de teamă și de nesiguranță din pricina zvonurilor care circulau. Acuzațiile din cele patru procese se bazau pe coșmarurile relatate de suferinzi și pe zvonurile auzite de martori.

⁹² *Ibidem*, nr. 426, p. 573.

⁹³ *Ibidem*, nr. 427, p. 584.

⁹⁴ Márton Petyko, „A boszorkányperek periratai mint közösség és identitásképző diskurzusok”, („Discursul comunitar și identitar al actelor proceselor de vrăjitorie”), în *Magyar Nyelv*, 111/2, 2015, pp.147–161; „Boszorkányság és boszorkányok Közép-Kelet-Európában”, în *Korunk*, mai, 2005, <https://epa.oszk.hu/00400/00458/00101/2005honap5cikk975.htm>

Bibliografie

Surse editate. Lucrări generale și speciale

- A Magyarországi boszorkányperek oklevéltára (Documentele proceselor de vrăjitorie din Ungaria 1517–1768)*, Andor Komáromy (editor), Budapesta, Ed. Academiei, 1910.
- A Magyarországi boszorkányság forrásai (Sursele vrăjitoriei din Ungaria)*, vol. III, ed. A. Kiss, S. Pál-Antal, Ed. Balassi, Budapesta, 2002.
- Antonescu, Romulus, *Dicționar de simboluri și credințe tradiționale, românești*, Editura TIPO Moldova, Iași, 2009.
- Bengt, Ankarloo, „Magiile scandinave și vrăjitorii din Nord”, în R. Muchembled (coord.), *Magia și vrăjitoria în Europa din Evul Mediu până astăzi*, Editura Humanitas, București, 1994.
- Călători străini despre țările române*, vol. X/I ed. M. Holban, M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, P. Cernovodeanu, Ed. Academiei, București, 2000.
- Cernelea, Eugen, „Plantele toxice în pajiștile din județul Hunedoara”, în *Sargeția*, 13, 1983.
- Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, vol. 1 (A-D), Ed. Polirom, Iași, 2009.
- Cristescu-Golopenția, Ștefania, *Gospodăria în credințele și riturile magice ale femeilor din Drăguș (Făgăraș)*, Editura Paideia, București, 2002.
- Covaciu, Cătălina, „Adversarii ordinii divine? Portretul acuzaților în procesele de vrăjitorie clujene”, în Marius Eppel (coord), *Magie și familie în epocile modernă și contemporană*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2016.
- Duțu, Alexandru, *Practici magice de pe Valea Nehoiului*, Ed. Etnous, Brașov, 2008.
- Eppel, Marius (editor), *Justiție și superstiție. Procese de vrăjitorie din Europa (secolele XVII–XVIII)*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2017.
- Erdélyi magyar szótörténeti tár (Dicționarul istoric al limbii maghiare din Transilvania)*, vol. XI, ed. Szabó T. Attila, Cluj-Napoca-Budapesta-București, 2002.
- Ghiță, Eugen, „Aspecte juridice privind relațiile matrimoniale în orașul Arad în secolul al XVIII-lea”, în *Romanian Journal of Population Studies*, Supplement/2010 (1 September 2010).
- Göllner, C., „Procesele „vrăjitoarelor”, în *Magazin istoric*, nr. 7, 1967.
- Kieckhefer, Richard, „Magia și vrăjitoria în Europa Medievală”, în R. Muchembled (coord.), *Magia și vrăjitoria în Europa din Evul Mediu până astăzi*, Ed. Humanitas, București, 1994.
- Klaniczay, Gábor, „Ruguri târzii în Europa Centrală și Orientală”, în R. Muchembled (coord.), *Magia și vrăjitoria în Europa din Evul Mediu până astăzi*, Editura Humanitas, București, 1994.

- Pățașiu, Teodor, „Monografia comunei Micherechiu”, în *Izvorul. Revistă de etnografie și folclor*, nr. 32, Budapesta, 2011.
- Petyko, Márton, „A boszorkányperek periratai mint közösség és identitásképző Diskurzusok”, („Discursul comunitar și identitar al actelor proceselor de vrăjitorie”), în *Magyar Nyelv*, 111/2, 2015.
- Solcan, Șarolta, *Vrăjitoria din Transilvania în secolele XIII–XVIII*, Editura Universității din București, București, 2019.

Webografie

- Boszorkányság és boszorkányok Közép-Kelet-Európában*, în „Korunk”, mai, 2005, <https://epa.oszk.hu/00400/00458/00101/2005honap5cikk975.htm>
- Vende, Aladár, *Bihar vármegye közsései* (Satele comitatului Bihor), <https://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0005/6.html>.
- Zsupos, Zoltan, *Reám fogta, hogy én boszorkán vagyok...*, https://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/ream_fogta_hogy_en_boszorkan_vagyok, 2013.10.15.